

Pieter Waterdrinker

Baden-Baden

En andere bespiegelingen over
Rusland en een wankel Europa

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

Zij die in vrijheid zijn geboren weten altijd precies hoe je moet handelen onder een dictatuur.

– Jan Brokken, *De weemoed van de reiziger*

Voor Julia

BADEN-BADEN

Voor wie gehecht is aan een zacht matras en een dito hoofdkussen in het Duitse kuuroord Baden-Baden is Hotel Schweizer Hof misschien niet aan te bevelen. Wel is de Bulgaarse jongen achter de balie in de lobby op ontwapenende wijze open: 'Of er hier nog Russen komen? Zeker, maar intussen zijn er meer Oekraïners. De auto's van die gasten! Sommige zijn duurder dan een huis. Ik wacht al twee maanden op een afspraak bij de tandarts. Zij kunnen met voorrang meteen overal terecht.'

Europa, in het zoveelste oorlogsjaar tussen Rusland en Oekraïne, viert volop wintervakantie. Ook de Russen genieten massaal. Terwijl een miljoen andere landgenoten zijn gesneuveld of gewond geraakt bij de criminele agressie tegen Oekraïne, zijn miljoenen Russen met dan wel zonder visum massaal naar het buitenland gereisd. Dat laatste kan naar bestemmingen als Turkije, de Verenigde Arabische Emiraten, Thailand, Egypte. Of ze nemen een Aeroflot-vliegtuig naar India, waar vooral de Russische jongeren op zoek gaan naar spiritualiteit, zingeving, seks en vrede.

Ook hier tussen de belle-époquegrandeur in Baden-Baden, ingebed tussen de dennenheuvels van het Zwarte Woud, is het Russisch niet van de lucht. Het mondaine kuuroord werd halverwege de negentiende eeuw door de

Russische adel ontdekt, een traditie die met de Oktober-revolutie van 1917 en de zeventig jaar communistische terreur die daarop volgde verdween. Maar al snel na het einde van de USSR in 1991 keerden oligarchen en andere Russen in bonus terug. Ze kochten er villa's, brachten er hun geld en gezinnen onder, gaven met hun extravagante levensstijl een economische impuls aan het stadje.

Aan het begin van de Russische invasie in Oekraïne in februari 2022 werden alle Russische privéjets op de luchthaven van Karlsruhe aan de grond gehouden, als een van de eerste represailles. Het jaarlijkse optreden van meesterdirigent Valeri Gergjev met het ballet van het Mariïnskitheater in het Schauspielhaus werd geannuleerd, terwijl het stadsbestuur zijn onwankelbare steun uitsprak voor Oekraïne. De gouden tijden door de overdadige presentie van de Russen in Baden-Baden leken heel even voorbij.

Op de Lichtentaler Allee moedigen jonge Russische moedertjes in bontjas inmiddels weer hun schaatsende kinderen aan op het met vrolijke lichtjes versierde ijsbaantje; hun Moskouse accent is lelijk en grof. Achter veel winkelruiten hangen bordjes met de mededeling dat er binnen ook Russisch wordt gesproken. Maar de vaste Russische gemeenschap is in aantal reeds lang ingehaald door naar Duitsland gevluchte Oekraïners.

‘Hier leven ze in vrede samen,’ zeg een caissière met een neuspiercing in een supermarkt waar Oekraïense chocolade, Russische wodka en bier broederlijk naast elkaar in de schappen liggen. ‘Ik zie tussen hen nooit een verschil.’

Een Schengenvizum is verplicht en reizen naar Duitsland blijft tamelijk omslachtig. Niettemin vinden de Russische toeristen, ondanks de oorlog die hun land tegen Oekraïne voert, nog steeds hun weg naar het gezegende kuuroord. Ze

laven zich aan de chique winkels, de restaurants, bezoeken er de heilzame baden, onderwerpen zich vrijwillig aan de tucht van *Heilpraktiker* in de sanatoria. De Russische gezondheidscultus, die in de Sovjetjaren verder tot bloei kwam, was destijds uit de Duitse vorstendommen overgewaaid naar tsaristisch Rusland, tot in de Kaukasus aan toe.

Mijn vrouw weigert met mij bij het Russisch-orthodoxe kerkje naar binnen te gaan. Ze blijft buiten wachten. Uit weerzin, uit walging. Het kerkje werd na inspanningen van groothertogin Maria Maximilianovna, een kleindochter van tsaar Nicolaas I, in 1882 ingewijd. Zelf kijk ik even later binnen toe hoe gelovigen zich in het flakkerende kaarslicht van het godshuis bekruisen voor de iconostase. Dit was altijd al het geloof van de wanhoop. Maar sinds patriarch Kirill vanuit Moskou Poetins oorlog hartstochtelijk steunt, is het de kerk van de dood geworden.

De afgelopen jaren heb ik veel Russisch, Frans en Duits door elkaar heen gesproken. Toch is Baden-Baden voor mij niet alleen linguïstisch een soort van thuiskomen. De kuurstad met haar verlokkingen begeleidt me al mijn gehele volwassen leven. Hier verloor ik als twintiger mijn eerste driehonderd gulden in het casino; een bedrag waarvoor ik destijds bij visrestaurant Schut in Zandvoort een hele week in de keuken moest staan. Ik kwam er natuurlijk voor het decor, voor de veile vrouwen, om me een personage te wanen in de Russische romans die ik las en bewonderde. Zoals *De speler* van Dostojevski, die hier tijdens zijn Europese jaren aan de roulettetafel in een gokkoorts en groeiende wrok tegen het Westen steeds verder aan de bedelstaf raakte. De speelzalen vol pluche en goud, kroonluchters en kitscherige pronkzucht zijn sinds de negentiende eeuw niet veranderd.

Mijn wilde jaren zijn helaas voorbij. Ditmaal vlieg ik niet

koortsachtig van speeltafel naar speeltafel, zoals de held Aleksej Ivanovitsj in *De speler*, maar boeken mijn vrouw en ik een ochtendlijke rondleiding door het casino. Heel even zie ik in gedachten Dostojevski voorbijschuiven, die hier met zijn tweede, twintig jaar jongere echtgenote Anna huisde op een armoedige kamer boven een smidse, in groeiende wanhoop over zijn schulden, terwijl tien minuten wandelen verderop zijn literaire rivaal Toergenjev resideerde in een villa, nabij zijn geliefde, de destijds wereldberoemde operazangeres van Spaanse afkomst Pauline Viardot.

De villa staat er nog altijd, maar is in privéhanden. *Kein Zutritt*. Terwijl ik voor het hek sta waarachter twee tuinmannen aan het werk zijn, denk ik eraan hoe Dostojevski hier op een dag een verhitte discussie had met Toergenjev over diens roman *Rook*, een satire op het leven in Baden-Baden, waarin Toergenjev als kosmopoliet en westerling tevens onverholen kritiek leverde op het autocratische, achterlijke Rusland, dat de slavofiel Dostojevski juist zag als een tegenwicht voor het Westen, als de redder van de beschaving.

Terug op onze hotelkamer, liggend op het harde matras, kom ik scrollend op mijn telefoon een recent artikel tegen in de regeringskrant *Rossijskaja Gazeta* van Sergej Karaganov, een van Poetins meest invloedrijke geopolitieke adviseurs. Hij voorspelt de nabije ondergang van de westerse elites, de onvermijdelijke zege van Rusland, dat zich allerwegen zal moeten herbewapenen. In zijn ogen zal Siberië zich verder ontwikkelen en uiteindelijk hechte banden smeden met China en India.

Zijn gitzwarte, van een diepe minachtig en een onverholen haat voor het Westen getuigende, soms bijna apocalyptische woorden doen je de koude rillingen over de rug lopen. Nucleaire chantage, het preventief inzetten van een atoom-

bom, vindt hij een legitiem middel. De weg naar dat Westen is volgens Karaganov, die begin jaren negentig enige tijd als gasthoogleraar verbonden was aan de universiteit van Groningen, voorgoed afgebroken. ‘We worden ons er steeds meer van bewust dat ons belangrijkste bezit de Russische geest en de Russische cultuur is. Rusland wordt op dit moment opnieuw geboren.’

De geest van Dostojevski is in Rusland nooit echt weggeveest, maar inmiddels weer helemaal terug.

Heviger, angstaanjagender dan ooit.

DIAMANTEN RING

In de dagelijkse vloed aan beschouwingen, geopolitieke en andere analyses, duidingen, voorspellingen en persoonlijke verhalen omtrent de oorlog in Oekraïne moest ik onlangs plots denken aan Ljoedmila Petroesjevskaja. Ze leefde toch nog wel? Ik googelde haar even. Goddank, ze leefde nog. In Moskou, inmiddels bijna negentig jaar oud.

Twee jaar na de annexatie van de Krim – dus ergens in 2016 – trok ik een paar avonden met deze bijzondere schrijfster in Moskou op. We waren elkaar eerder tegen het lijf gelopen op feestjes, via gemeenschappelijke vrienden. Ze was toen al bijna tachtig, maar had haar bestaan recentelijk een nieuwe impuls gegeven door als zangeres op te treden in de hoofdstedelijke theaters en nachtclubs.

In woeste jurken, een flamboyante flaphoed op haar hoofd, rinkelend van de kettingen, zong ze Duitse, Franse en Russische chansons. ‘Ich bin von Kopf bis Fuß auf Liebe eingestellt’. Dat soort werk. Haar ogen gloeiden in haar slechts licht gerimpelde gezicht. Ze zong de sterren van de hemel,